

Lederådar för hur livet utvecklats → fossil

Process som leder till artbildning & artförändring = mikroevolution
Macroevolution = förändring av familj, släkte & ordning
- Vill veta varför förändringen skett

Avgjutningar i sten

I vatten samlas mycket partiklar på botten ⇒ bildas högt tryck
Bergarter bildas av de hårt tryckta partiklarna (sedimentära bergarter)
kan bli : kalksten, lerskiffer eller sandsten beroende på vilka

Döda organismer kan omvandlas till fossil, som bevaras i s.b

Även landlevande växter & djur kan ge upphov till fossil

- Kan begravas i kärr eller bäddats in i flodfäror & sjöars botten
Insekter i kåda har blivit bärnsten

Organiska beståndsdelar brukar brytas ned snabbt
Ben, skal & annat hårt kan bevaras under lång tid

Fossil blir hårdare med tiden genom försteningsprocess
Grundvatten tränger sig in & för med sig lösta mineraler
⇒ stelnar & brytbara delar förvandlas till sten

Alltså: Fossil behöver ej bestå av rester från ursprunglig organism

Åldersbestämning fossil

Får uppfattning av relativ ålder genom att se var i berggrund
Längre ned = äldre

Högt upp = yngre

I samma lager är ungefär lika gamla

Absolut ålder kann hittas om fossil ligger i samma lager som fossil
med känd ålder

Leidfossil är de fossil som används för att bestämma ålder på fossil & berga

Kan bestämma absolut ålder genom hur stor andel av radioaktiva isotoper
som kvarstår. De alla har bestämd halveringstid oberoende av förhållanden.

Ex: Kol-14 5700 år
kalium-40 1,3 miljarder år

Kontinentaldrift

- Kontinenterna har förändrats under senaste delen av jordens historia

400 miljoner år sedan låg huvuddel nära sydpolen

250 miljoner år sedan $\Rightarrow$ Pangea

Pangea för 180 miljoner år sedan $\rightarrow$ Laurasia (nordlig)
 $\rightarrow$ Gondwanaland (sydlig)

$\Rightarrow$ Laurasia $\rightarrow$ Eurasier
 $\rightarrow$ Nordamerika

$\Rightarrow$ Gondwanaland $\rightarrow$ Sydamerika
 $\rightarrow$ Afrika
 $\rightarrow$ Antarktis
 $\rightarrow$ Australien
 $\rightarrow$ Indien

135 miljoner år sedan

Kontinentaldrift präglar livet

- Nybildade öar, kolliderande plattor & annat ger mha evolution nya arter

Djurgrupper (o växt) visar genom utbredning kontinenternas resa

Ex: Moderkalsdjur och pungdjur

- Moderkalsdjur mycket mer utvecklade vid födsel

- 85 miljoner år gamla fossil pungdjur Nordamerika

$\Rightarrow$ har sedan spridits till platser med landförbindningar & oöfentliga landbryggor (innan Gondwanaland splittats helt)

- Moderkalsdjuren spreds senare från Nordamerika till Sydamerika
 $\Rightarrow$ hann aldrig till Australien innan isolering

- Moderkalsdjuren mer konkurrensförmåga $\Rightarrow$ pungdjur finns främst kvar i Australien

Livsformer

När Pangea bildades (250 miljoner år)

Många livsformer dog ut $\Leftarrow$ Många levde i strandnära havsområde $\Uparrow$

$\Downarrow$
Klimatet hade ändrats:

Havsströmmar ändrade riktning

Stort landområde extremt inlandsklimat

Denna sorts miljö minskad
vid jättekontinent

+ Högre konkurrens mellan arter när alla nu kunde "mötas"

Vid splittring fick evolutionen åter fart (geografisk isolering)

Fosterutveckling

Inre skelett med ryggrad = ryggradsdjur

∞ 500 miljoner år sedan

Kraftiga tenor förflyttning land 350 miljoner år sedan

$\Rightarrow$ groddjur $\Rightarrow$ kräldjur $\Rightarrow$ fåglar
 $\Rightarrow$ däggdjur

Fosterutveckling människa speglar evolutionen. (ungt foster har gälbågar
Gälbågar $\rightarrow$ hörselben & svans tillbakabildas + svans)

$\neq$ Jämförande kroppsbyggnad = $\approx$ $>$ $<$

Skelett byggt enligt samma grundplan alla däggdjur $\Leftrightarrow$ många lika ben
Alla däggdjur gemensamt ursprung

homologa organ = härstammar från samma ursprung kan ha olika funktion.
Ex: Gälbågar hos fiskar & hörselben hos människor

Analoge organ = samma funktion, men olika ursprung
Ex: Insekternas & fladdermössens vingar

Mer om evolution och utveckling

DNA & släktskap

DNA-molekyler finns i alla organismer & har samma funktion
= allt liv har gemensamt ursprung
Viktigt för fylogeni (gruppering av organismer utifrån släktskap)

⇒ Konvergent utveckling ⇐ ☾

Djur och växtarter präglas av likartade miljöer
Utvecklas till att ha liknande egenskaper
utan nära släktband och skilda platser

Exempel konvergent utveckling: Norra halvklotets allors likheter
med södra halvklotets pinguiner.

Syns även mellan Australiens ^{pung}~~moderkalkdjur~~ & resterande världs
moderkalkdjur

Livets ursprung

Jordens ålder: 4,6 miljarder år

Äldsta fossil: 3,5 miljarder år → bakterier i trådlila kolonier

Trådarna bildar tätt ludd i vatten & fångar sedimentpartiklar ⇒ stromatoliter

Grafit: 3,8 miljarder år mängd förhållande C-13 C-12 = levande organismer

Berggrund > 4 miljarder år ej upptäckt pga utplanat

Jordens plattorörelser
⇒ omsättning av
jordskorpan

Härjningstid m. mycket kometer

Var började livet?

Första organismerna var prokaryoter

- Grunda vattensamlingar, berggrund, heta källor på havets botten
- Alt. Jorden fick liv från rymden

Livets utveckling →

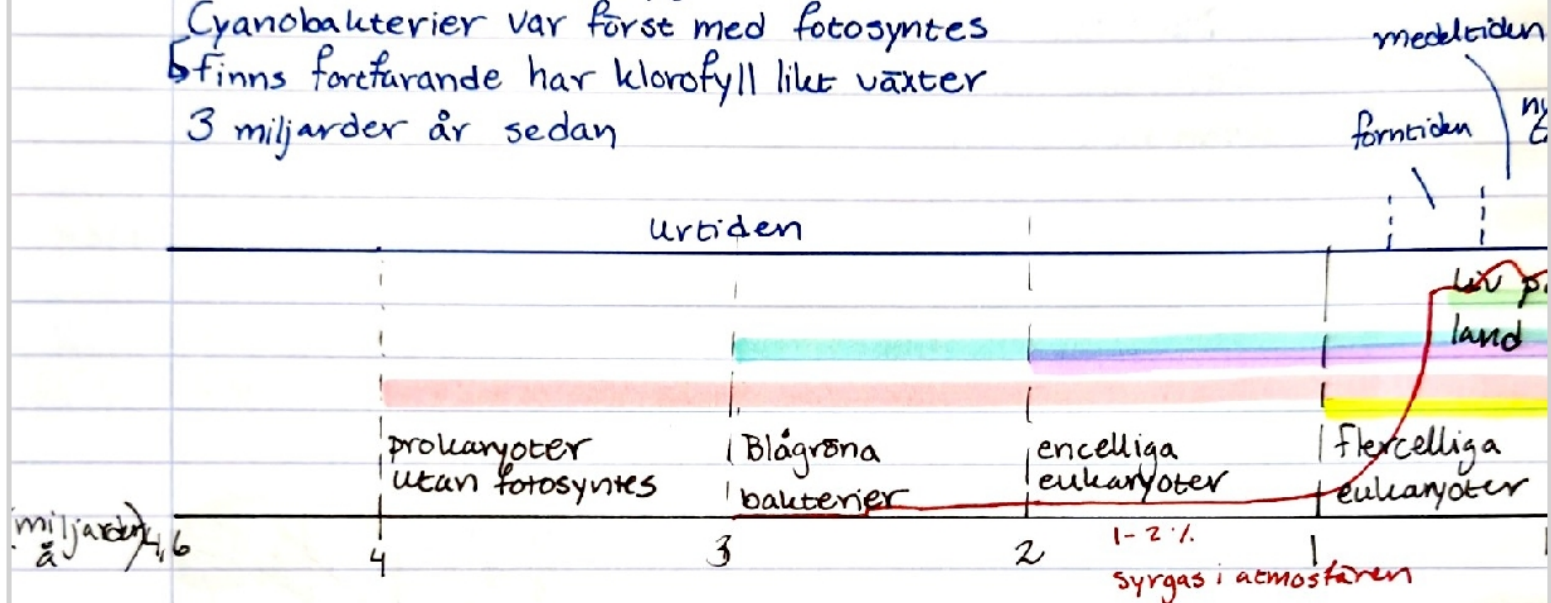
Under urtiden fanns inget fritt syre ⇒ levande organismer anpassade till liv utan syre

Med fotosyntes kom sedan syrgasen.

Cyanobakterier var först med fotosyntes

Finns fortfarande har klorofyll likt växter

3 miljarder år sedan

Ozonlagret gav möjlighet att leva på land ⇒ skydd från UV

Första syret troligtvis giftigt för levande (finns frf kemoautotrofa som ej tål syre)
Skadeverklningar lindades av långsam stigning

* Ämnen som förbrukade fritt syre

Prokaryoter som använde syrgas utvecklades (cellandning)

* Effektiv energiutveckling = framgångsrikt under evolutionen

Cellerna samarbetar

Första eukaryota cellerna 2 miljarder år sedan

Eukaryota utvecklades troligen genom inviktring av cellmembran & sedan avknoppning

Sedan började dessa samarbeta m. bakterier som hade cellandning

⇒ bakterierna levde skyddat & cellerna fick energi

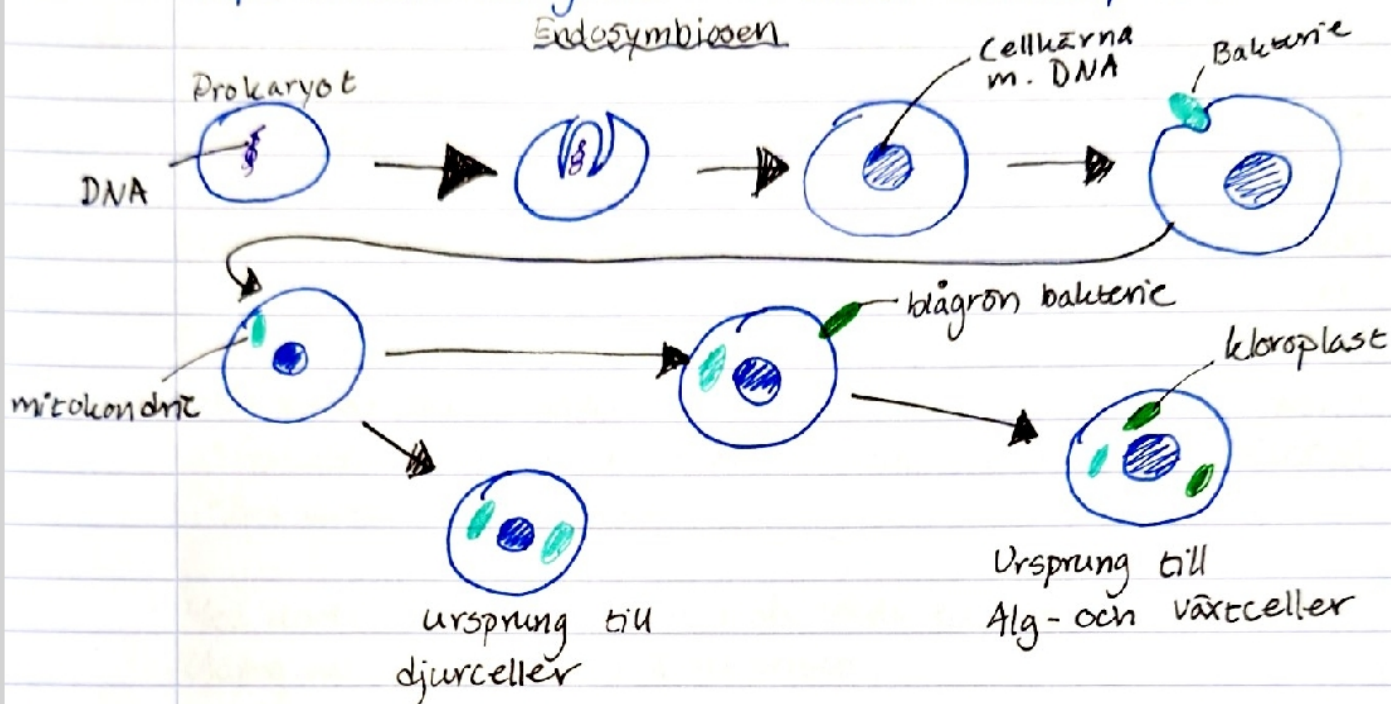
bakterierna ursprung till mitokondrier

kloroplaster har ursprung i blågröna bakterier

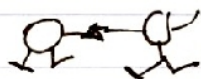
Endosymbios: Utvecklingsteori mitokondrier och kloroplaster
 Styrker teori: Innehåller eget DNA samt dubbla cellmembran

Varför eukaryota celler?

Framgång i evolutionen $\Rightarrow$ inom kärna, mitokondrier & kloroplaster kunde skapas särskilda betingelser $\Rightarrow$ effektiva kemiska processer

Flercelligt liv

- flercelliga alger, växter, svampar & djur utvecklas

Först små kolonier av celler $\rightarrow$ här kunde celler specialisera sig
 $\Rightarrow$ flercelligheten framgångsrik

Kunde bilda könsceller $\rightarrow$ könlig föröning

Efter urtiden fick evolutionen fart & livet kom upp på land

miljarder år	542	251	65	idag
Urtiden	Forntiden	Medeltiden	Nya tiden	
	Kambrium	Trias	Tertiär	
	Ordovicium	Jura	Kvartär	
	Silur	Krita		
	Devon			
	Karbon			
	Perm			

Viktiga steg i jordens och livets historia

4,6 miljarder

Prekambrium   Jorden bildas
+ får land & hav

→ första flercelliga djuren

542 miljoner

488   Kambrium   Första djuren med skal

444   Ordovicium   Första fiskarna

416   Silur   Första landväxterna

359   Devon   Fiskar dominerar, första fossil insekter

299   Karbon   Rikligt m. amfiboler, stora kolbränsle

251   Perm   Trilobiter & havsdjur dör ut, första reptilerna

200   Trias

145   Jura   Dinosaurier, första fåglarna

65   Krita   Första blommande växterna, däggdjur, dinosaurier dör ut

nutid   Tertiär   Människor 200 000 år sedan